(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९७] १ एस. सी. आर १११६

बिबी जयबुनीश

विरुद्ध

जगदीश पंडित आणि इतर

फेब्रुवारी १०, १९९७.

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति जी. टी. नानावती.]

विनिर्दिष्ट अनुतोष अधिनियम, १९६३ :

प्रत्यंतरणपत्रचे विनिर्दिष्ट अनुतोष - च्यासाठी दावा - बचाव - वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब - वादीची कराराचा आपला भाग पार पाडण्याची इच्छा - असे मत व्यक्त करण्यात आले की, वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब होती याचा लेखी निवेदनामध्ये कोणताही स्पष्ट युक्तिवाद नाही - तसेच त्या संदर्भात कोणताही मुद्दा उपस्थित केला जात नाही - वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब नव्हती हे नाकारत वादीला पुरावा सादर करण्याची संधी नव्हती - कराराची मुदतमर्यादा २०.०२.१९७३ होती आणि ०७.०४.१९७५ रोजी दावा दाखल करण्यात आला जो मर्यादेच्या निर्धारित कालावधीत आहे - त्यामुळे, वादीने प्रतिवादीला रक्कम दिली नाही आणि वादी कराराचा तिचा भाग पार पाडण्यास तयार नाही आणि इच्छा नाही असे मत मांडण्यात खालील न्यायालये चुकीची होती- मुख्य प्रश्न असा आहे की वादीकडे पैसा देण्याची क्षमता होती का - या पैलूवर खालील न्यायालयांमध्ये विचार केला नाही - वादी न्यायचौकशी न्यायालयात ४०,००० रुपये जमा करेल आणि प्रतिवादी मालमत्तेचे पुनर्वसन करेल - प्रतिवादी असे करण्यात अयशस्वी झाल्यास, न्यायचौकशी न्यायालयाकडे विक्री दस्तऐवजाच्या संदर्भात प्रत्यंतरणपत्र अंमलात आणले जाईल.

श्रीमती. इंदिरा कौर आणि इतर.विरुद्ध शीओ लाल कपूर, ***[१९८८] २ एस. सी. सी. ४८८, यावर अवलंबून होते.***

दिवाणी अपील अधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. ९२१/१९९७.

पटना उच्च न्यायालयाच्या ए. एफ. ए. डी कर १३५/१९८२ मधील दिनांक २३.०५.९६ तारखेच्या निर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी एस. बी. सान्याल आणि अखिलेश के. पांडे.

उत्तरवादींसाठी उदय सिन्हा, विमला सिन्हा आणि गोपाल सिंग.

न्यायालयाचा खालील आदेश देण्यात आलाः

अनुमती मंजूर करण्यात आली .

विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील पटना उच्च न्यायालयाच्या २३ मे १९९६ रोजीच्या अपील डिक्री क्रमांक १३५/१९८२ च्या अपीलमध्ये दिलेल्या निकालावरून उद्भवते.

मान्य केलेली तथ्ये अशी आहेत की अपीलकर्त्याने दाव्यातील मालमत्ता दिनांक २१.०२.१९६९ रोजीच्या नोंदणीकृत प्रत्यंतरणपत्राद्वारे ४,००० रुपयांच्या बदल्यात प्रत्यंतरणपत्राच्या समकालीन करारासह विकली होती. अपीलकर्त्याने मालमत्तेच्या प्रत्यंतरणपत्राच्या विनिर्दिष्ट पालनासाठी ७ एप्रिल १९७५ रोजी दावा दाखल केला होता. अपीलकर्ता कराराचा आपला भाग पार पाडण्यास तयार नाही आणि इच्छा नाही, या कारणावरून खालच्या न्यायालयांनी दावा फेटाळला होता. वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब होती आणि अपीलकर्त्याने निर्धारित वेळेत करार पूर्ण केला नव्हता आणि त्यामुळे दावा मुदतबाह्य झाला आहे या आधारावर न्यायचौकशी न्यायालयाने तसेच उच्च न्यायालयाने पुढे फेटाळला आहे.

त्यामुळे प्रश्न असा आहे की : वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब आहे , असे न्यायचौकशी न्यायालयाने आणि उच्च न्यायालयाने घेतलेले मत कायद्याने योग्य आहे का? निःसंशयपणे, उच्च न्यायालयाने निकालाच्या परिच्छेद ८ मध्ये मुद्दा उपस्थित केला आहे आणि वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब होती असा निष्कर्ष नोंदवला आहे. जरी लेखी निवेदनात असे म्हटले गेले होते की अपीलकर्त्याने ने त्याच्या कराराच्या अटी वेळेवर पूर्ण केल्या नाहीत, तरी हा युक्तिवाद विशेषतः उपस्थित केला गेला नव्हता, ही मान्य केलेली स्थिती आहे. मान्य आहे की, या संदर्भात कोणताही मुद्दा उपस्थित केला गेला नाही. त्यामुळे प्रश्न असा आहे की : वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब आहे या निष्कर्षावर उच्च न्यायालय पोहोचणे हे न्याय्य ठरेल का? आता ही सुस्थापित कायदेशीर स्थिती आहे की कराराची अंमलबजावणी किंवा प्रत्यंतरणपत्राच्या कराराच्या बाबतीत, करारामध्ये विशेषतः कालमर्यादा निश्चित केल्याशिवाय आणि त्याच्या समर्थनार्थ विशेष तथ्ये आणि परिस्थिती असल्याशिवाय वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब नसते. त्याची विशेष विनंती केली गेली पाहिजे आणि मुद्दा

उपस्थित केला गेला पाहिजे जेणेकरून दुसऱ्या पक्षाला पुरावा सादर करण्याचा अधिकार असेल. लेखी निवेदनात कोणतीही स्पष्ट युक्तिवाद नाही. लेखी निवेदनात कोणतीही स्पष्ट युक्तिवाद नाही किंवा त्या वतीने कोणताही मुद्दा उपस्थित केलेला नाही. परिणामी, वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब नाही असा खंडनार्थ साक्षीपुरावा सादर करण्याची संधी अपीलकर्त्याला मिळाली नाही.

ह्या न्यायालयाने *श्रीमती. इंदिरा कौर आणि इतर. वि. शेओ लाल कपूर*, [१९८८] २ एस. सी. सी. ४८८ च्या परिच्छेद ६ मध्ये खालीलप्रमाणे म्हटले आहेः

> " वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब आहे की नाही या प्रश्नावर आमचे समाधान झाले आहे की, विशिष्ट युक्तीवाद किंवा न्यायचौकशी न्यायालयासमोर उपस्थित केलेल्या मुद्द्यांच्या अनुपस्थितीत आणि जेव्हा वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब असलेले प्रकरण प्रतिवादींद्वारे न्यायचौकशी न्यायालयात मांडले गेले नाही, तेव्हा प्रतिवादींना हा प्रश्न उपस्थित करण्याची परवानगी देण्यात उच्च न्यायालयाने चूक केली. वादकथनांच्या अनुपस्थितीव्यतिरिक्त आम्हाला प्रतिवादींच्या याचिकेसाठी कोणताही आधार सापडत नाही की वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब होती. "

या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, प्रथम उच्च न्यायालयात प्रथमच याचिका दाखल केली जाऊ शकत नाही, जेव्हा ती त्या वतीने वादपत्राची किंवा मुद्दा उपस्थित करण्याची बाब नाही. आम्हाला असे आढळले आहे की हेच गुणोत्तर या प्रकरणातील तथ्यांना लागू होते. त्यानुसार, वेळ ही संविदेची अत्यावश्यक बाब होती आणि त्या निष्कर्षावर अपीलकर्त्याला अनुकूल नसणे हा निष्कर्ष स्पष्टपणे चुकीचा आहे.

पुढचा प्रश्न असा आहे की : अपीलकर्ता कराराचा आपला भाग पार पाडण्यास तयार आणि इच्छुक होता का? त्या वतीने, सर्व न्यायालयांना असे आढळून आले आहे की अपीलकर्ता कराराचा आपला भाग पार पाडण्यास तयार नव्हता आणि बँक पासबुक सादर न केल्यामुळे आलेल्या निष्कर्षाच्या समर्थनार्थ एक निष्कर्ष काढला गेला आहे. असे दिसून येते की तिने पासबुक सादर केले नसले तरी, ती रक्कम भरण्याची क्षमता तिच्याकडे नसल्याची उत्तरवादीची विनंती नाही. तिने हे सिद्ध केले की तिच्याकडे रक्कम भरण्यासाठी बऱ्यापैकी पैसा आहे. या परिस्थितीत, विनिर्दिष्ट पालनासाठी न्यायालयात येण्यापूर्वी अपीलकर्ता रक्कम देण्यास अपयशी ठरला असण्याची शक्यता नाही. असे दिसून येते की करारा अंतर्गत

मुदतमर्यादेचा शेवटचा दिवस २० फेब्रुवारी १९७३ होता आणि मुदतमर्यादा अधिनियमाच्या अनुसूची कलम ५४ अंतर्गत तीन वर्षांच्या आत ७ एप्रिल १९७५ रोजी दावा दाखल करण्यात आला. अपीलकर्त्याने प्रतिवादीला रक्कम दिली नाही या निष्कर्षापर्यंत पोहोचण्यात खालील न्यायालये चुकीची होती. असे दिसून येते की वादीच्या (पी. डब्लू- १) पुराव्यामध्ये असे म्हटले आहे की ती इच्छुक होती आणि खरे तर तिने रु. ४,५०० देउ केले होते. दुसरीकडे, आणखी एका साक्षीदाराने (पीडब्लू- ३) सांगितले आहे की तिने रु. ४,००० देण्याची तयारी दर्शवली आहे. रु. ५०० च्या किरकोळ विसंगतीवर, खालच्या न्यायालयाने संपूर्ण पुराव्यावर अविश्वास दाखवणे योग्य नव्हते.

महत्वाचा प्रश्न असा आहे की : प्रस्तावित केल्याप्रमाणे पैसा भरण्याची क्षमता अपीलकर्त्याकडे होती का. या पैलूवर कोणत्याही न्यायालयाकडून विचार केला गेला नाही. या परिस्थितीत, अपीलकर्ता कराराचा आपला भाग पार पाडण्यास तयार नाही आणि इच्छुक नाही या निष्कर्षापर्यंत पोहोचण्यात खालच्या न्यायालयांची चूक होती. यापूर्वी म्हटल्याप्रमाणे, प्रतिवादींच्या बाजूने अंमलात आणलेल्या हस्तांतरणांतर्गत दिलेला मोबदला ४,००० रुपये परत करण्याच्या अपीलकर्त्याच्या क्षमतेवर कोणताही वाद नाही. जेव्हा आम्ही अपीलकर्त्याच्या विद्वान अधिवक्त्यांना हा प्रश्न विचारतो की त्याचा ग्राहक किती रक्कम देण्यास तयार आहे कारण कराराअंतर्गत मालमत्तेची प्रत्यंतरण करणे आवश्यक आहे, तेव्हा विद्वान अधिवक्त्यांनी निष्पक्षपणे सांगितले आहे की अपीलकर्ता रुपये ४०,००० एकरकमी भरण्यास तयार आहे. आम्हाला असे वाटते. ही प्रस्ताव अतिशय योग्य आहे. या परिस्थितीत, जरी प्रतिवादीचा विद्वान अधिवक्ता स्वीकारण्यास तयार नसले तरी, आम्हाला विचारपूर्वक असे वाटते की न्याय आणि समानतेची उद्दिष्टे आवश्यक असतील आणि अपीलकर्त्याला आजपासून सहा महिन्यांच्या कालावधीत न्यायचौकशी न्यायालयात ४०,००० रुपयांची रक्कम जमा करण्याचे निर्देश देऊन ती पूर्ण केली जाईल. अपीलकर्त्याने असे जमा केल्यावर, प्रतिवादीला न्यायालयासमोर मालकी दस्तऐवज सादर करण्याचे निर्देश दिले जातात आणि मालमत्तेचे प्रत्यंतरण केल्या जाते. जर प्रतिवादीने पूर्वी निर्देशित केल्याप्रमाणे त्याच्या बाजूने अंमलात आणलेले प्रत्यंतरणपत्रचे दस्तऐवज सादर करण्यास नकार दिला, तर न्यायचौकशी न्यायालयाला दिनांक २१.०२.१९६९ च्या विक्री दस्तऐवजाच्या संदर्भात प्रत्यंतरणपत्रचे दस्तऐवज निष्पादित करण्याचे निर्देश दिले जातात. अशा परिस्थितीत, अपीलकर्त्याला

निष्पादनाचा आणि मुद्रांक शुल्काचा आणि विक्री दस्तऐवजाचे नोंदणी फी च्या खर्च मिळण्याचा हक्क आहे.

त्यानुसार अपील मंजूर करण्यात येत आहे. पण, या परिस्थितीत, खर्च बसविण्यात येत नाही.

आर. पी. अपील मंजूर करण्यात येते.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".